

BABORÉS i HOMS, Josep (2003): *La Guerra del Francès a Gualba. Història de la guerra de 1808 a 1814. Poema d'aversió i lluites contra Napoleó, una quinzena d'anys anterior a l'inici de la Renaixença*. Lleida: Pagès editors, 368 p. (Edició, transcripció i notes a cura d'Àlvar Maduell).

És la segona vegada que Àlvar Maduell té cura de l'edició d'un conjunt de versos escrits en català a finals de l'Antic Règim. Tornen a ser del rector de Gualba (Vallès Oriental), mossèn Josep Baborés. Han passat més de vint-i-cinc anys des de la publicació del seu *Catecisme en vers* (Barcelona 1976). El plany que va expressar Maduell aleshores, quan va tenir cura de l'edició d'aquella obra de caire religiós, el reitera —ara— quan posa el títol a aquest segon conjunt de versos polítics. Maduell es torna a preguntar com és que no es valora prou la literatura en català anterior a l'any 1833. Podem construir una resposta tot llegint aquesta guerra del Francès explicada en uns 10.000 versos i recordant, a l'ensens, algunes aportacions de la recerca històrica durant tot el quart de segle que separa les dues edicions de Maduell sobre l'obra de Baborés.

La primera observació és sobre el procés d'elaboració de l'obra i la seva intencionalitat. Baborés va buscar més la mobilització dels parroquians de Gualba contra la invasió napoleònica que no pas desvetllar alguna mena d'emoció estrictament poètica. El rector va animar i va organitzar el soment de Gualba per lluitar en la guerrilla contra els francesos. Per això va escriure versos sobre l'actualitat d'aquells anys. Són narracions versificades i pensades per engrescar els veïns. Les va sotmetre a mètrica i rima, i les va acostar a la «literatura de canya i cordill», bàsicament per guanyar protagonisme i centrar l'atenció en el curs de reunions més o menys locals o privades. Ho va fer per no avorir quan reblava el clau sobre fets i conceptes que ja eren coneguts de tothom. És a dir, que amb l'enginy dels seus versos va buscar, ni que fos íntimament, la confirmació del lideratge que exercia sobre una part dels seus parroquians i l'acceptació dels seus parers o de les seves argumentacions anti-franceses i reaccionàries. Baborés va buscar l'enaltiment públic o la censura oberta d'alguns dels seus veïns per una de les vies que hi havia en aquella societat. Per això va reproduir a nivell local la cantarella dels cecs i dels venedors de romanços. No sabem si va buscar un impresor per difondre més àmpliament alguna de les composicions del conjunt en forma de «full volant» ni si en va facilitar cap a altra gent perquè les memoritzés i les cantés. Especialment alguna de les catorze peces que prenen forma precisament de romanço o de cobla. Només ens queda la prova que es va valer d'aquest mitjà de comunicació tradicional en el seu activisme local contra els francesos.

També observem com, anys més tard, en esclatar la Revolució de 1820 a Espanya, l'encara rector de Gualba va reunir tots aquells versos que havia escrit amb voluntat d'agitació guerrillera i els va ordenar a la manera d'una llarga crònica contra-revolucionària. La finalitat era novament publicística. Amb els versos que ja tenia en el calaix del seu escriptori, guardats entre sermons i altres apunts (p. 151), Baborés va construir una descripció llarga de tot el cicle que va des de la Revolució Francesa de 1789 fins a l'experiència liberal del Trienni (1820-1823) i que, llavors, tot just s'estava encençant. Va escriure estrofes noves que el bon criteri de Maduell permet identificar amb claredat en el llibre (per exemple les introductòries de la p. 17). Per arrodonir-ho, Baborés va travar tot el conjunt amb catorze cobles. És per això que les va distribuir simètricament en punts apropiats per cosir tot el conjunt (p. 57, 73, 96, 113, 134, 143, 175, 194, 213, 263, 276, 303, 330 i 342). Es tracta de romanços que

deixen de banda els localismes que farceixen la resta de l'obra per privilegiar i desenvolupar, amb una mètrica més curta, conceptes generals d'agitació i de crítica. Són versos, doncs, que deixen de parlar de Gualba per adreçar-se a tota la població de parla catalana amb una temàtica més general.

Durant el Trienni es van reeditar fulls i opuscles amb cançons i romanços de la Guerra Gran o de la Guerra del Francès passades. Una visió més àmplia sobre la literatura en català d'aquest període ens la proporciona Max Cahner. Permet adonar-nos del marc eminentment polític en el qual es movien aquestes obres i del sentit de les reedicions que es van moure. La «revisió» mínima feta per Baborés a la seva obra a l'entorn de l'any 1820 sembla tenir com a destinatària alguna impremta. Tanmateix cap de les iniciatives, que la propaganda absolutista va patrocinar en aquest sentit, va tenir en compte la feina que el rector de Gualba tenia enlestida. El 1822 Baborés va ser assassinat per motius polítics. Un fet gens aclarit però demostratiu de la seva activitat contra-revolucionària continuada fins a la mort.

El segon element que podem observar de manera privilegiada en els versos del rector de Gualba és la seva crítica ressentida contra els patriotes i els resistents que estaven organitzats dins de les estructures promogudes per les juntes de defensa. No li estava res bé quan sortia de l'àmbit local. Es manifesta, d'entrada, contra la feina dels comandaments militars que intentaven canalitzar la lluita a través de l'exèrcit regular. En refereix una llista llarga. Baborés no troba justificacions per a les seves derrotes i participa en el foment de l'opinió que els va tractar de traïdors, sobretot després de les pèrdues de Girona i de Tarragona. Una opinió que va acabar essent generalitzada.

— Coupigny, Quadrado, Wimpffen./ Blake, Obispo i O'Donnell, ells nos han enganyat/ sempre, nos han llevat fins la pell./ Amb ells [els francesos] tenen parlaments i comunicació// Com aquestos, los demás/ jefes de plana major./ Què diré dels de les Juntas?/ Que s'ho miren amb fredor./ Per anar contra los gavatxos/no tenen res de acció [p. 176].

— Mai més còpia de tirans/ s'havia vist en la terra/ com ara, en la present guerra,/ de gavatx i castellans, // Figueras i Barcelona/ entregat per Ezpeleta./ Roses, després, per Veleta./ Blake abandona Gerona./ Campo Verde, Tarragona./ Tortosa i Lleida no serra./ O' Donnell més no aterra./ sí, Margalef i Hostalric diran: «Mai tan enemic/ com ara, en la present guerra» [p. 211].

— Los de la tropa, especialment Milans./ únicament era bo per escorxa'ns./ Algunes fusillades, després fugia./ De tres o quatre mesos no els envestia/ .../ Destinat en aquest cantó del Vallès/ era, no sufragi, sinó doble pes. [p. 270].

La crítica passa d'anar contra les juntes de defensa i l'exèrcit regular per dirigir-se contra els diputats a les Corts de Cadis. Baborés rectifica, en aquest punt, les expectatives positives que li havia despertat la convocatòria.

— Vent estragos tan fatals/ dels gavatxos los més cruels./ nostres jefes, coronels./ governadors, generals / corts i juntes capitals/ son governs tan inhumans/ com si rabiosos cans/ mossegant-nos de traïdor./ se pot dir, pertot: «Senyor./ mai més còpia de tirans» [p. 211].

— Tants personatges, Corts, Regència d'Espanya, / han manifestat tenir molt poca manya./ Tot projectes de com se governaria/ en cas que quedàs libre la monarquia // En especial la constitució/ de tota la espanyola ordenació /...[p. 231].

— I què diríau si se vos diguéis que / se posen en discutir coses de fe?/ I si convé que hi haja frares o no? I lo tribunal de la Inquisició [p. 273].

Són crítiques reiterades contra institucions i persones rellevants en la vida pública i militar del país, sovint amb noms i cognoms. Totes elles convertirien l'obra de Baborés en poc apropiada per a la difusió impresa l'any 1820. Havien passat pocs anys des del retorn de Ferran VII. Prou temps perquè la majoria d'aquells versos, tan útils i comprensibles durant la guerra, ja no resultessin apro-

piats en la lluita contra les noves autoritats liberals del Trienni. No hi feia res que encara fossin portadors de la doctrina contra-revolucionària demandada. Una composició de cinc estrofes al final de l'obra, titulada *Retractació*, fa pensar que el mateix mossèn va ser plenament conscient d'aquest fet i que quan hauria provat d'arreglar-ho ja hauria estat massa tard.

— Tot los que tinc dit tocant als generals, / la Regència, Corts i demés principals, / tractantlos de traïdors en la present guerra, / i que d'ells vingué tant de dany de la terra // incendis, morts i tantes atrocitats .../Me retracto: Foren los nostres pecats./ Aqueixa fou la causa més principal/ i la que nos acarrea tant de mal [p. 349].

Les crítiques al moviment patriòtic surten moltes vegades en el llibre. Esquitxen de tal manera determinats protagonistes de la reacció absolutista posterior que esmenar-les una a una li hauria sigut impossible sense refer tota l'obra. Baborés es va haver de fer enrera de la crítica política personal i concreta per quedar-se amb l'ambigüitat de la moral religiosa reaccionària molt més ben acceptada per la propaganda absolutista del segle XIX.

Finalment, una tercera observació es refereix a «la qüestió de l'unanimitat» tal i com la va plantejar Pierre Vilar en el seu moment o Xavier Torres fa ben poc. Es tracta d'un tema que ressalta prou en el petit univers que descriu Baborés. No tots els resistents veien igual la lluita contra els francesos. Els protagonistes de l'obra són els «gualbes». Uns «gualbes» que no buscaven pas derrotar cap exèrcit sinó sobreviure a una guerra que es desenvolupava en un context de crisi econòmica i política fonda i en tots els nivells del poder. Els «gualbes» van anar a la guerrilla tot imitant el seu sometent tradicional ajustat als «drets de la terra» (p. 194). Van rebutjar els reclutaments de l'exèrcit regular perquè mai no els havien admès. Fins van tornar a contractar soldats substituïts, «per art i manya», i trobant excepcions a les ordenances.

— Ja sens tardar envesteixen a Manresa, / fugint O'Donnell i tropes amb prestesa, / qui fa passar tot seguit ordre severa / que se quinta Catalunya tot[a] entera. // Com, en efecte, luego se executà / (menos en lo Vallès, que s'exceptuà) / per art i manya de treurer-nos l'argent [sic] / o no sé si per alborotar la gent, // pués, no havent-se mai quintat, apareixia / donar-nos ocasió de rebeldia, / o per deixar sens armes el Principat, / per resistir no puga al francès malvat, // que, rapaç, precipitadament corria / per Catalunya i Espanya, com volia [p. 129].

Els «gualbes» sortien de casa «a tocs de campana i de tabal» (p. 61). Ho feien per protegir les seves llars i la seva «pàtria local». Si els poders van entendre la guerra com una empresa conjunta de tota la «Monarquia», i van encoratjar la resistència tot reclamant un sentiment nacional espanyol comú, els «gualbes» —ben simplement— s'hi van trobar pel mig. Baborés, com a publicista, en va ser plenament conscient i va entendre la ineficàcia del discurs espanyolista que confonia la pregona sensibilitat realista, que ningú no discutia, amb un sentiment nacional espanyol totalment nou i promogut des dels poders. Va ser per això que va recollir el record, silenciats però vius, de l'antiga legalitat i solidaritat aragonesa-catalana o el del lideratge de Barcelona durant guerres immediatament anteriors.

— En lo temps que Catalunya / tenia els comtes per reis / era pertot venerada, / subjugava a moros beis / com per més que el món ho càllia [sic !] / ho diran els valencians. // Alenteu-vos tots los d'Espanya, / Aragó i valencians. / I vosaltres, valerosos / més que tots, los catalans [p. 57].

— En què penses, Barcelona, / capital tan celebrada? / Recorda't de lo que feies / en la centúria passada: / Éreu tots contra gavatxos / invencibles capitans [p. 58].

La majoria de les accions dels «gualbes» es van situar en el camí ral de Barcelona a França, a l'entorn de Sant Celoni i mai més enllà d'Hostalric. Atacaven preferentment la intendència i l'aviuallament de la tropa francesa perquè aquest era l'objectiu guerriller que permetia lluitar contra la misèria de famílies senceres. Algunes vegades van tenir més èxit que no pas altres.

— Un mort, 5 ferits hi tenen de seguida./ Prenen deu pastors gavatx, que se'n tornaven./ Llàstima fou los pocs diners que portaven./ Amb això, prenent-los lo que els agradà, / a tots los despatxaren en l'endemà [p. 321].

El rector de Gualba va premiar algunes accions dels seus «gualbes» amb diners de la seva butxaca per donar exemple als notables locals.

— Los gualbes, no obstant, a setze de setembre,/ per si podran ells quitar-los algun membre, van de guerrilla, cerca de Hostalric, de nit,/ per veure si en trobaran cap d'adormit./ Fusillen un gent d'armes, altre ne prenen, a fi de que lo dia següent lo menen/ per presentar-lo, i presenten, a Clarós,/ amb lo casacot de l'altre, tot sangós./ Els dono sis pessetes, tres per cada un./ Si tots los podents fessen així [sic], ningun/ gavatx en tota nostra terra tindriem/ i temps ha que, libres de tots ells, viuríem [p. 268].

Hi havia, doncs, uns altres «gualbes». Els pagesos amb una bona propietat, els notables o «podents» que tenien recursos i mitjans per esquivar la crisi i que es podien valer a l'hora d'assegurar la subsistència familiar. Eren els «hisendats» que en aquell racó del Montseny no van prendre partit per la violència. Per a ells la guerra va ser tota una altra cosa. Mentre que per als més pobres les accions guerrilleres eren l'única manera de subsistir, per als propietaris grans, n'hi va haver prou en anar-se adaptant a la situació política canviant. La defensa dels seus interessos va passar per la discreció i la prudència. En temps de convulsions, la inacció salva càrrecs i patrimonis.

— Los demás dels rics no gosaven dir res/ perquè no perdessen tot son interès:/alcaldes, governadors i generals,/ bisbes, arquebisbes, tots los principals,/ a penes ningú d'ells gosava parlar / per efectes o sos puestos conservar / Tot lo ram de marina i comerciants,/ advocats, procuradors, los escrivans [p. 54].

— Egoistes, rics covards,/ no traureu jamai lo cap/ per destruir estos lladres / que pertot arreu fan rap [p. 175].

— Amb vosaltres parlo,/ rics i grans senyors,/ i encara voldreu/ no us diga traïdors? [p. 277]

— Advertint, com ja tinc dit altres vegades,/ que sols los pobres els tiren fusillades / i los rics, en lloc de benediccions/, tiren, als que fan foc, malediccions./ Per temor que tenen no els crémien les cases./ o voler ser gavatx i riure com ase [p. 323].

És excel·lent la transcripció que fa Maduell dels manuscrits originals de Josep Baborés i que es troben en el Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú. El seu criteri acurat envers l'ordre original dels versos, la seva tasca respectuosa d'actualització ortogràfica i les prop de 500 notes crítiques que redacta ens permeten llegir, observar i entendre l'evolució íntegra d' aquesta obra del mossèn de Gualba. Durant els anys compresos entre les edicions contemporànies del *Catecisme en vers* i d'aquesta *Guerra del Francès a Gualba*, Josep Fontana i Ernest Lluch han recuperat la vella idea de Jordi Rubió que presentava la Renaixença com el resultat d'un procés llarg que s'hauria iniciat durant el segle XVIII amb una «il·lustració catalana» que cal estudiar més a fons. Tenim, doncs, restaurat, el marc que ens calia per situar i interpretar amb més profit la producció literària en català de primers del segle XIX. La data de 1833, la de la publicació a *El Vapor* de l'*Oda a la Pàtria* per Aribau, suposa una dificultat innecessària per assolir aquest objectiu. És des de la il·lustració i no pas des del romanticisme que prenen sentit autors amb pretensions literàries com Josep Baborés i tots aquells que comencem a tenir inventariats gràcies, també, a la tenacitat d'Àlvar Maduell.

Jordi LLIMARGAS MARSAL
 Institut Universitari d'Història
 Jaume Vicens i Vives.
 Universitat Pompeu Fabra de Barcelona

BIBLIOGRAFIA

- CAHNER, Max (1998): *Literatura de revolució i contrarevolució (1789-1849). Notes d'història de la llengua i de la literatura catalanes*. Barcelona: Curial, vol I.
- FONTANA, Josep (1988): «La Fi de l'Antic Règim i la industrialització (1787-1868)», volum Vè de la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar. Barcelona: Edicions 62.
- LLUCH, Ernest (1996): *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració*. Barcelona: Edicions 62, 257 pp. Especialment l'apartat «La producció de llibres en la 'Morta viva': 1476-1869», p. 35-52.
- MADUELL, Àlvar (2001): *Autors editats en català a principis del segle XIX*. Barcelona / Teià: Argra Trading.
- MOLINER i PRADA, Antoni (2004): *La Guerrilla en la guerra de la independència*. Madrid: Ministerio de Defensa.
- RUBIÓ, Jordi (1986): *Història de la literatura catalana*. Vol. III. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya / Edicions de l'Abadia de Montserrat.